Over *Een verdwaalde intellectueel*:

‘Tammes maakt Gruijters menselijk.’
NRC

‘De vele sappige anekdotes doen hun werk.’
de Volkskrant

Over *Verlicht liberaal in driedelig grijs*:

‘Een prettig leesbaar boek over het leven van Molly Geertsema. Klaas Tammes geeft een lange opsomming van incidenten waar menig bestuurder anno 2024 zwetend wakker van zou worden.’
Het Financieele Dagblad

KLAAS TAMMES

DE DRIJVER

Het spraakmakende leven van Wim Thomassen,
de rode burgemeester

2026 Prometheus Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Herengracht 48, 1015 BN Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

© 2026 Klaas Tammes
Omslagontwerp Suzan Beijer
Omslagbeeld Eric Koch/Anefo
Foto auteur Sacha de Boer
Lithografie afbeeldingen BFC, Bert F.C. van der Horst, Amersfoort
Zetwerk Mat-Zet bv
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 6158 3

Inhoud

Inleiding		7
1	Wat er aan het burgemeesterschap voorafging (1909-1948)	11
2	Burgemeester van Zaandam (1948-1958)	56
3	Burgemeester van Enschede (1958-1965)	112
4	Burgemeester van Rotterdam (1965-1974)	167
5	Schoorl	287
Noten		303
Bronnen		317
Persoonsnamenregister		321

Inleiding

Op woensdag 28 juni 2023 onthulde burgemeester Aboutaleb een borstbeeld van Wim Thomassen in de hal van het gemeentekantoor in het gebouw De Rotterdam aan de Wilhelminakade.

Hij deed dat in aanwezigheid van de beide dochters van Thomassen Liesbeth en Ellen. Het beeld was gemaakt door de bekende kunstenaar Willem Verbon, die veel bronzen beelden had vervaardigd voor de openbare ruimte, vooral in Rotterdam. Hij had de kop van Thomassen gemaakt toen Thomassen overleed in 2001 en het beeld aangeboden aan de gemeente, maar die zag van aankoop af. Het beeld kwam na het overlijden van Verbon in 2003 in handen van prof. Hans Becker, die voorzitter was van de Stichting Buitenlandse Werknemers Rijnmond. Een paar jaar later had Becker het beeld nog een keer aangeboden aan de gemeente maar ook toen wilde Rotterdam het niet hebben. Nadat Becker het beeld jarenlang bij zich in huis had gehad, schonk hij het aan de S.B.W.R.

Omdat de stichting uiteindelijk ook geen raad meer wist met het beeld is het aan de gemeente geschonken op voorwaarde dat het op een prominente plek zou worden neergezet en dat burgemeester Aboutaleb het zou onthullen.[1]

Toen Wim Thomassen zijn ruim 25-jarige burgemeesterscarrière in 1974 in Rotterdam afsloot was het ondenkbaar dat er voor hem een standbeeld zou worden opgericht. Hij vertrok juist toen

de PvdA de absolute meerderheid in de gemeenteraad had veroverd en triomfantelijk in een programcollege alle wethouderszetels had bezet. Met zijn eigen partij had Wim Thomassen vooral de laatste jaren behoorlijk in de clinch gelegen. Het Nieuw Links-smaldeel in de fractie had hem het politieke leven zuur gemaakt. Felle confrontaties waren het gevolg. Ze hadden hem echter niet klein gekregen. Daarvoor was Wim Thomassen een te sterke bestuurder.

Het had hem pijn gedaan dat de partij waarvan hij een van de oprichters was zich tegen hem keerde. Gevormd in de dertiger jaren was Wim Thomassen gefocust op werkgelegenheid. Welvaart ging voor welzijn. Eerst moest het geld verdiend worden in de haven voordat je het in de stad kon uitgeven. Smalend werd hij wel een ijzer- en staalsocialist genoemd. Wim Thomassen streed voor uitbreiding van de haven en een verdere industrialisatie van het Rijnmondgebied. Voor de nadelige effecten daarvan had hij minder oog. Juist daarop richtte zich aan het eind van de zestiger jaren de kritiek. Het accent werd verlegd van welvaartspolitiek naar welzijnspolitiek. Van een haven met een stad werd het nu een stad met een haven.

Wim Thomassen was een drijver. Met liefde stortte hij zich op een taak en met een zeker fanatisme werkte hij naar een resultaat. In Rotterdam was dat de haven, in Zaandam streed hij voor een intergemeentelijk gasbedrijf en de totstandkoming van de Coentunnel en in Enschede zette hij al zijn energie in voor het binnenhalen van de technische hogeschool en de realisatie van de snelweg naar het westen.

In de drie gemeenten waar hij de ambtsketen droeg heeft hij veel bereikt. Hij deed dat op een voor hem kenmerkende manier: grote kennis van zaken, charmant, eigenzinnig, vasthoudend en dominant.

Moest hij het in Rotterdam opnemen tegen Nieuw Links, in Zaandam waren het de communisten waarmee hij de politieke strijd aanging. Als voorzitter van de gemeenteraad hield hij strak vast aan het reglement van orde, tot groot ongenoegen van de Zaanse communisten, die alles in het werk stelden om het reguliere werk van de gemeenteraad te ontregelen. Ook zij kregen Wim Thomassen niet klein.

Tussen het opstandige Zaandam en het kritische Rotterdam was Enschede voor Thomassen een oase van politieke rust. Eigenlijk wilde hij daar ook helemaal niet weg. Omdat de PvdA geen kandidaten kon leveren voor Rotterdam werd hij daar weggesleurd.

Voor het burgemeesterschap van Wim Thomassen was zijn vrouw An van grote betekenis. Zij was veel linkser dan hij en bracht hem begrip bij voor actiegroepen en het belang van bewegingen van onderop. Wim geloofde heilig in een democratie van partijen. Maar dan wel grote partijen. Splinterpartijen konden node gemist worden. Zijn hele leven bleef hij voorstander van een progressieve volkspartij. Tot op hoge leeftijd hield hij daar een pleidooi voor. De PvdA mocht daarin opgaan. Die partij had haar tijd gehad. Het was tijd voor iets nieuws.

1 Wat er aan het burgemeesterschap voorafging (1909-1948)[1]

Hoewel Willem Thomassen op 3 oktober 1909 in Amsterdam was geboren, vertelde hij graag over zijn Texelse afkomst. Zijn overgrootvader Cornelis Thomassen verliet als metselaar Rheden om te gaan werken aan de bouw van de vuurtoren op de noordelijke punt van Texel. In het Eierlandse Gat voor de kust van Texel waren in de loop der tijd veel schepen vergaan. De Texelse notaris J.L. Kikkert lobbyde jarenlang voor een vuurtoren. Zijn inspanningen hadden in 1863 resultaat. Eindelijk kon er met de bouw worden begonnen. Het werd een bakstenen toren waarvoor veel metselaars moesten worden aangetrokken. Op 1 november 1864 kon notaris Kikkert het licht ontsteken.

Overgrootvader Cornelis werd de eerste vuurtorenwachter van De Cocksdorp.

Zijn zoon Jan, Wims grootvader, volgde hem op als vuurtorenwachter maar werd later boer in de Prins Hendrikpolder.

Eind negentiende eeuw bracht de grote landbouwcrisis veel armoede op het platteland. De toekomst van de boerenstand stond onder zware druk. Wellicht was dat de reden dat de in 1872 geboren vader van Wim ervoor koos om onderwijzer te worden. In 1890 behaalde Cornelis zijn onderwijsakte. Zijn eerste benoeming als onderwijzer was in Groet. Daarna kreeg hij een betrekking in Weesp en nog voor 1900 arriveerde hij in Amsterdam. Daar sloot hij zich al snel aan bij de Bond van Nederlandse Onderwijzers. De BNO voerde actie voor een betere salariëring,

voor een grotere zelfstandigheid van de klassenonderwijzer, voor schoolvoeding en -kleding van overheidswege en voor vakantiekolonies. Kees Thomassen zou tien jaar voorzitter zijn van de Amsterdamse afdeling van de Bond. In 1913 trad hij af in verband met zijn verhuizing naar Bussum.

Veel leden van de BNO waren lid van de SDAP. Ook Kees Thomassen had zich inmiddels bij de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij aangesloten. Voor die partij werd hij een vurig propagandist. Jarenlang was hij secretaris van het gewest Noord-
 Holland-Zuid. De vader van Wim was een veelgevraagd spreker. Als goed schoolmeester kon hij zijn boodschap helder en duidelijk verwoorden.

Meerdere malen probeerde hij een Kamerzetel te veroveren. Voor het eerst in 1909. Maar tegenover de liberale oud-premier Theo de Meester maakte hij in het toen geldende districtenstelsel geen kans. In 1913 lukte het weer niet en in 1917 legde hij het af tegen de vrijzinnig democraat Oud. De campagne van 1917 herinnerde Wim Thomassen zich nog goed. Met name het optreden van zijn vader op Texel was hem bijgebleven. Bij het Bergje stond zijn vader op een platte kar en sprak op gedragen toon: 'Het zijn ernstige tijden, mijne toehoorders, die wij beleven.'

Hij sprak over graaierige oorlogswinstmakers en schilderde hoe iemand met zijn handel een woekerwinst had gemaakt. Tegen een bekende dorpsfiguur zei hij daarna: 'En dat zou jij 'm niet lappen, Saris.'[2]

De in Purmerend woonachtige Pieter Oud versloeg Kees Thomassen in het Kiesdistrict Den Helder. Het was het begin van de imposante politieke carrière van Oud, die in 1938 een voorganger werd van Wim Thomassen als burgemeester van Rotterdam.

In 1913 verhuisde de toen driejarige Wim naar Bussum. Het gezin Thomassen bestond uit vader Kees, moeder Anne en de zonen Jan (1908) en Wim. In 1919 volgde nog een nakomertje, Kees.

Anne Kramer, afkomstig uit een middenstandsgezin, was onderwijzeres in de Jordaan. Geconfronteerd met de grote armoede daar sloot ze zich aan bij de SDAP en bij de BNO. In dat milieu ontmoette ze Kees Thomassen. Ze trouwden in 1906.

In Bussum kon Kees dankzij wat geld van de kant van Annes familie en een hypotheek een huis kopen. Er kwam een dienstbode. Het gezin kreeg het karakter van de middenklasse.

Wims moeder las graag voor. Toen Wim een jaar of vier was las ze een sprookje voor waarin sprekende eenden voorkwamen. Die gebruikten telkens Duks als stopwoord. Na vele malen Duks gehoord te hebben ging broer Jan Wim vanaf dat moment Duks (Dux) noemen. Het werd zijn bijnaam. Voor intimi bleef Wim altijd Dux.

Wim Thomassen groeide op in een rood nest. Thuis lazen ze het socialistische dagblad *Het Volk*. Vader Kees bleef ook vanuit Bussum actief in de SDAP. Hij reisde elke dag naar zijn school in Amsterdam. Later werd hij daar hoofd van een school.

Wim werd al jong door zijn vader meegenomen naar partijactiviteiten. Op een keer ging hij met zijn vader naar het ijsclubterrein in Amsterdam. Daar stond een stellage met een schuin dak. Daarin stond een man luid te schreeuwen. Het bleek Pieter Jelles Troelstra te zijn.[3]

Na de mislukte revolutiepoging of de 'vergissing' van Troelstra in 1918 ontstond er een antisocialistische vloedgolf in Nederland. Overal hoorde je: 'Oranje boven, weg met de socialen en leve Willemien.' Ook in zijn straat hoorde Wim dat gezang. Het greep hem aan. Hij rende naar huis. In het schuurtje pakte hij een oud gietertje, stopte er kranten in, goot er petroleum over en stak het aan. Daarmee rende hij de straat op en sloot zich aan bij de schreeuwende groep jongens uit de buurt. Hij riep in koor: 'Weg met de socialen, leve Willemien.'

's Avonds werd hij daarvoor door zijn moeder ter verantwoording geroepen. 'Weet je wel wat je hebt gedaan? Je hebt meegeschreeuwd tegen je vader en je moeder. Wij zijn die socialen!' Wim zat er erg mee. Gelukkig sprak hij kort daarna een jongen uit de straat die zei: 'Er zijn natuurlijk ook goeie socialen zoals jouw vader.'

Na de openbare lagere school in Bussum ging Wim in 1921 naar de Gooise hbs. Vooral de vakken Nederlands en geschiedenis waren favoriet. Zijn hele leven lang koesterde hij een grote liefde voor literatuur en geschiedenis.

In de derde klas kwam de vraag naar een vervolgopleiding al aan de orde. Broer Jan haalde betere resultaten op school en zou op grond daarvan een rijksstudiebeurs kunnen verwerven, waarna voor hem een academische studie in het verschiet lag.[4] Wim had een lichte vorm van dyslexie, niet heel erg maar wel genoeg om er op school last van te hebben.[5] Hij kreeg te horen dat er voor hem nu alleen nog een beroepsopleiding mogelijk was. Twee studerende kinderen konden zijn ouders niet bekostigen. Wim moest zijn droom om na de hbs sociale geografie te gaan studeren opgeven.

Omdat Wim ook aanleg had voor techniek vertrok hij na de derde klas van de hbs in 1925 naar de middelbare technische school (mts) in Amsterdam. Hij koos voor de afdeling Werktuigbouwkunde.

Catechisatie

De ouders van Wim waren niet gelovig. Zijn vader kwam uit de Hervormde Kerk maar was er al op jonge leeftijd uit gegaan. Zijn moeder kwam uit een Waalse familie en was op Franse catechisatie geweest. Ze bezat een Franse Bijbel.

Voor de vorming van hun zoon vonden zijn ouders dat Wim naar catechisatie moest. Hij kwam terecht bij ds. A.R. de Jong van de Nederlandse Protestantenbond in Bussum. Drie jaar zat

Wim bij deze dominee op catechisatie.

Année Rinzes de Jong was een bekende christensocialist en een religieuze, pacifistische anarchist. Omdat hij het Dienstweigeringsmanifest van 1915 tekende – een oproep om de dienstplicht te weigeren –, werd hij veroordeeld tot vier weken gevangenisstraf. Hij was voorzitter van de Bond van Religieuze Anarcho-Communisten (BRAC). Deze politieke partij bestond tussen 1920 en 1932.

Wim vond De Jong een indrukwekkende man: 'Hij sprak de helft van de tijd over socialisme. Christus kwam wel wat in de verdrukking.'[6]

Volgens De Jong bracht het kapitalisme alleen maar ellende: maatschappelijk, geestelijk en zedelijk. Het christendom kon de mensheid daaruit bevrijden. De innerlijke kracht van het christendom, waarvan Jezus de bron was, kon een nieuwe mens scheppen, een nieuwe gezindheid die een onmisbare voorwaarde was voor de maatschappelijke wedergeboorte. De Jong noemde zich een communist *omdat* hij christen was. Hij streefde naar een alternatief voor het gezagscommunisme van de Sovjet-Unie. De menselijke persoonlijkheid mocht in zijn ogen nooit ten onder gaan.

De catechisatie bij ds. De Jong heeft een blijvende invloed op Wim Thomassen gehad.

NBAS

Voor zijn vorming was de NBAS minstens zo belangrijk.

Op zijn dertiende werd Wim in Bussum lid van de Nederlandse Bond van Abstinent Studerenden. De NBAS werd opgericht in 1919 en kwam voort uit de geheelonthoudersbeweging die rond het midden van de negentiende eeuw ontstond. Aanvankelijk waren het vooral predikanten die, geconfronteerd met de gevolgen van drankmisbruik, zich opwierpen in de strijd tegen alcohol.

Aan het einde van de negentiende eeuw waren het met name

jonge socialisten die de fakkel overnamen. Hun strijd werd een politieke strijd met leuzen als: 'Wanneer koning Alcohol onttroond zal zijn, zullen troon, beurs en altaar spoedig volgen.' Geheelonthouding en bewustwording werden identiek, want 'drinkende arbeiders denken niet en denkende arbeiders drinken niet'.

De strijd tegen alcohol vond weerklank op de Rijkskweekscholen, waar de begaafde kinderen uit de lagere milieus met een studiebeurs terechtkonden. Ze organiseerden zich in de Kweekelingen Geheel Onthouders Bond. Maar ook in het voortgezet on-

derwijs kreeg de geheelonthoudersbeweging voet aan de grond in de hbs Geheelonthouders Bond en de Gymnasiasten Geheelonthouders Bond. Uit deze Bonden kwam ten slotte door fusies de NBAS voort.[7]

De NBAS zette zich af tegen de 'gewone' schoolverenigingen, die te lichtzinnig en te oppervlakkig werden bevonden. Ook tegen schoolfeestjes waar gedronken werd. Het leven had toch meer te bieden! Compensatie werd gevonden in het buitenleven. Dat was heel vernieuwend in die tijd. Jongens en meisjes die met elkaar op zondag gingen wandelen, liederen zingen, volksdansen. Het was ook een afzetten tegen de burgerlijke maatschappij. Burgerlijk was een woord dat hen voor op de tong lag. NBAS'ers wilden beslist niet burgerlijk zijn. Daar voelden ze zich ver boven verheven.[8]

Aanvankelijk lag het accent geheel op het preken van de abstinentie, wat gepaard ging met sandalen, wandelen, kamperen, volksdansen, niet roken, vegetarisme en rein leven. Later werd de geheelonthouding volgens Ger Harmsen in een algemener humanitair idealisme geplaatst. In het begin van de twintiger jaren kreeg het jeugdidealisme de overhand. Het ging dan om het tot stand brengen van een betere samenleving waarbij het ideaal van de geheelonthouding een uiting was. Voortgedreven door de drang naar een hoger, schoner en rijker leven en aangetrokken door de magnetische werking van een visioen van een verre, blijde

toekomst wilde men nu het leven van de leden op een hoger peil brengen. Gecombineerd met het aankweken van gemeenschapsgevoel en het bevorderen van de kameraadschappelijke omgang.[9]

Wim Thomassen voelde zich helemaal thuis bij de Blauwe Jeugd. (Blauw was de kleur van de drankbestrijdingsorganisaties.)

Al snel begon hij in de Bussumse afdeling van de NBAS actief te worden. Op zijn zestiende organiseerde hij voor het eerst een kamp. Wim zorgde voor tenten, eten, thee en petroleum voor de primus. Op de fiets gingen negentien NBAS'ers naar de Veluwe, waar de tijd werd doorgebracht met wandelen, zwemmen, toneelspel en heel veel discussiëren bij de thee. Wim had bewezen dat hij kon organiseren, een talent dat hem later zeer van pas zou komen.

Na dit eerste kamp volgden er meer. Wim viel op en werd in 1929 gekozen tot lid van het hoofdbestuur.

Mts

Na het theoretische deel van de opleiding volgde een praktijkjaar. In september 1928 ging Wim aan het werk bij een machinefabriek in Weesp. De fabriek maakte locomotieven voor smalspoor die gebruikt werden op de Nederlandse plantages op Java. Het romantische ideaal van de fysieke arbeid dat in de jeugdbeweging nog wel eens werd gekoesterd, kreeg een geweldige deuk in de enorme fabriekshal, waar een oorverdovend lawaai elk gesprek onmogelijk maakte. De tweede fabriek waar hij praktijkervaring opdeed was een ijzergieterij in Hilversum. Dat gieten was speciaal en smerig werk. Wim keek er met ontzag naar.

Het derde bedrijf waarin hij stage liep waren de spoorwegen in Alkmaar. Hij logeerde er bij ouders van een NBAS-vriend. In Alkmaar kreeg hij les in het rijden met een stoomlocomotief. Dat ging hem heel goed af. Wim had er gevoel voor.

In de machinefabriek van Philips in Eindhoven rondde Wim